

УДК 338.48:504.062

Кушнір Н.Б., к.е.н., професор, Дячук О.І., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне),
Романів О.Я., к.г.н., доцент, (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука, м. Рівне)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ РОЗВИТКУ СФЕРИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НА РІВНЕНЩИНІ

В статті висвітлено особливості дослідження передумов розвитку сфери рекреаційно-туристичного природокористування Рівненської області.

В статье освещены особенности исследования предпосылок развития сферы рекреационно-туристического природопользования Ровенской области.

In the article the features of the research of the preconditions of the sphere of natural resources use in recreation and tourism development in Rivne region are defined.

На сучасному етапі проблема розвитку рекреаційно-туристичної сфери набуває значної актуальності для багатьох областей України, в тому числі і для Рівненщини. Влада області докладає всіх зусиль для того, щоб вивести регіон з числа депресивних і дотаційних та стимулювати економічний розвиток краю. Досягти таких результатів покликана розроблена з ініціативи облдержадміністрації концепція сталого розвитку регіону «Західна брама», важливою частиною якої крім економічних, соціальних та екологічних питань є й розвиток туризму. Реалізація концепції «Західна брама» у туристичній галузі передбачає створення крім привабливих туристичних маршрутів Рівненщиною ще й потужних інвестиційних центрів з метою задіяти туристичний потенціал області, вказати потенційним інвесторам на його привабливість. За таких умов необхідним стає дослідження та оцінка передумов розвитку рекреаційно-туристичної сфери та визначення основних напрямів такого розвитку.

Дослідженням привабливості території для розвитку рекреаційно-туристичної сфери займалась велика кількість вітчизняних і закордонних науковців, серед яких Гавран В.Я. [1], Зирянов А.І., Мишлянцева С.Е., Резвих В.В. [2], Сударкін О.О. [4], Судова-Хомюк Н.М.[5], Яброва О.А [6] та ін.

Проте, вказана проблема розроблена недостатньо, немає єдиного системного підходу, який би дозволив дати повну і достовірну інформацію про перспективність території для розвитку в її межах рекреаційно-туристичного природокористування. Відповідно, комплексний аналіз передумов розвитку рекреаційно-туристичної сфери на Рівненщині не здійснювався.

Мета статті полягає в дослідженні передумов розвитку рекреаційно-туристичного природокористування, які склались у Рівненській області. На основі цього передбачено визначити доцільність і послідовність залучення районів області до використання у якості рекреаційно-туристичних територій.

При визначенні перспективності розвитку в межах певної території конкретного виду діяльності в першу чергу оцінюють, як правило, загальний рівень соціально-економічного розвитку регіону, а потім – його потенціал у визначеній сфері. Таким чином, досліджуючи передумови розвитку рекреаційно-туристичного природокористування на Рівненщині, проаналізуємо рівень її соціально-економічного розвитку в розрізі районів, а також насиченість території факторами виробництва, якими для цієї сфери виступають природні рекреаційні ресурси та відповідна матеріально-технічна база та інфраструктура (засоби розміщення, транспорт) [2, 4, 5].

Для характеристики визначених трьох факторів розвитку рекреаційно-туристичного природокористування по кожному з них було розраховано інтегральні показники на основі комплексного аналізу статистичної інформації за підібраними вихідними параметрами. При цьому, якщо значення інтегрального показника для конкретного району складає від 90 до 110% порівняно з загальнообласним, то його рівень оцінюється як середній, і відповідно, якщо менше 90% – як низький, якщо більше 110% – як високий.

Визначення інтегрального показника соціально-економічного розвитку районів Рівненської області було здійснено на основі аналізу ряду статистичних даних за 2010 р. [3], які характеризують різноманітні аспекти розвитку районів (рис. 1).

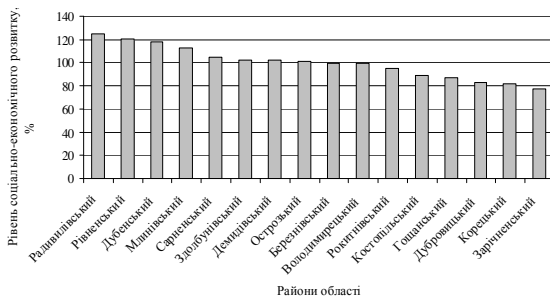

Рис. 1. Рейтинг районів області за рівнем соціально-економічного розвитку

Таким чином, було складено рейтинг районів, який дозволив згрупувати їх в кілька груп. Сім районів області (Володимирецький, Березнівський, Острозький, Демидівський, Здолбунівський, Сарненський, Рокитнівський) характеризуються середнім рівнем розвитку, п'ять (Зарічненський, Корецький, Дубровицький, Гоцанський, Костопільський) відстають від попередніх за своїми показниками та ще чотири (Млинівський, Дубенський, Рівненський, Радивилівський) характеризуються вищим рівнем розвитку.

Зважаючи на орієнтацію рекреаційної сфери на використання природних ресурсів, проаналізуємо забезпеченість ними районів області. Потенціал природних рекреаційних ресурсів включає особливості природи, природні умови, об'єкти, явища, їхні компоненти й властивості, сприятливі для організації рекреаційної діяльності. До основних видів природних рекреаційних ресурсів належать клімат, лісові і водні ресурси, природоохоронні об'єкти, парки, мальовничі пейзажі, унікальні природні об'єкти та ін.

Рівненська область багата рекреаційними ландшафтами, курортологічними ресурсами, пам'ятками природи. Вона відноситься до регіонів України із найвищим ступенем заповідання території, що складає 9,0% від загальної площі області. Лісові ресурси області займають близько 37% площі, що майже у 2,5 рази вище від середнього показника по Україні, проте зосереджені вони в основному у її північній частині. Так, якщо у поліський частині (Березнівському, Сарненському, Володимирецькому, Дубровицькому і Зарічненському районах) лісами покрито близько 50% загальної площі, а у Рокитнівському навіть 62%, то лісистість лісостепових районів не перевищує 25%, знижуючись у Гоцанському районі до 6%. Так само варіює і заболоченість області: від 40% на півночі до 2-3 % на півдні (в середньому болота займають близько 10% території).

Водні ресурси Рівненської області представлені великою кількістю прісних озер та рік. Показники забезпеченості водними ресурсами в розрахунку на 1 кв. км території та на 1 мешканця області вищі від середньоукраїнських у 1,3-1,9 рази. Всього налічується 171 річка, завдовжки понад 10 км кожна, понад 500 озер, 31 водосховище. В області розвідані запаси хлоридно-натрієвих мінеральних вод миргородського типу у родовищі «Червона калина», сульфатно-натрієвих вод питного призначення, радонових вод. На базі родовища поблизу с. Степань Сарненського району функціонує курорт Степань. На трьох родовищах, зокрема, «Червона калина», Острозькому і Степанському здійснюється видобуток та промисловий розлив мінеральних лікувально-столових вод. До рекреаційних ресурсів краю належать і лікувальні торфові грязі, які є зокрема біля села Хрінники Демидівського району. В області налічується 37 родовищ сапропелю.

В ході аналізу забезпеченості районів області зеленими насадженнями (лісовими ресурсами та парками), водними об'єктами (озерами та річками),

болотами та мінеральними водами, було складено їх рейтинг за інтегральним показником рівня потенціалу природних рекреаційних ресурсів (рис. 2).

Найвищий природно-рекреаційний потенціал властивий північним районам (Березнівському, Заріченському, Володимирецькому, Рокитнівському, Сарненському) завдяки багатству лісових та водних ресурсів, їх високій естетичній привабливості, поширенню унікальних болотних ландшафтів. У південному напрямку потенціал рекреаційних природних ресурсів знижується і є найнижчим для Здолбунівського, Дубенського, Демидівського, Радивилівського районів.

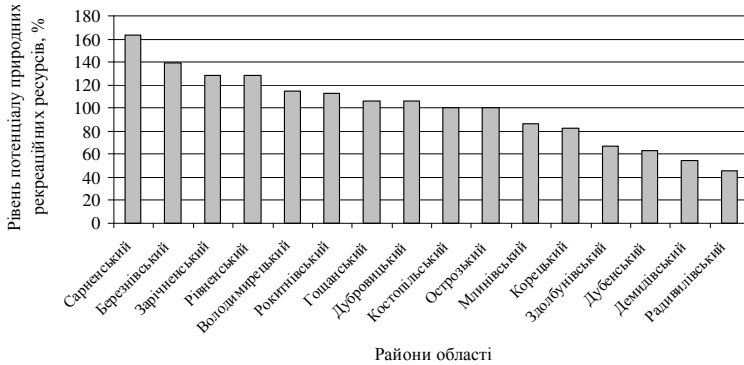

Рис. 2. Рейтинг районів Рівненської області за рівнем потенціалу природних рекреаційних ресурсів

Таким чином, незважаючи на неоднорідне поширення природних рекреаційних ресурсів, в межах області всюди є можливості для розвитку природоорієнтованих форм рекреації, екологічного, активного, пізнавального, санаторного, екстремального (кінного, повітряного, сплави) видів туризму тощо.

Важливими елементами в системі рекреаційно-туристичних ресурсів території, що становлять матеріально-технічну базу і виступають як фактор раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіону, є засоби розміщення, високий розвиток яких здатний збільшити в'їзний потік туристів, а низький – навпаки, може стати причиною зниження туристської активності і спаду конкурентоспроможності рекреаційно-туристичного потенціалу регіону.

В області не сформувалася відповідна до її рекреаційно-туристичного потенціалу система закладів розміщення. За останнє десятиліття практично відсутні зміни кількості готелів, хоча зростає їх номерний фонд та одноразова місткість. У територіальному розрізі 34% потужностей готелів розміщені у обласному центрі. Найнижчі показники використання місткості (до 0,1) зафіксовано у північних районах: Заріченському, Рокитнівському,

Костопільському, Березнівському (в середньому в області 0,23). У 2010 році в області функціонувало 22 санаторно-курортних і оздоровчих заклади (9 санаторіїв, 5 санаторіїв-профілакторіїв, 8 баз та інших закладів відпочинку). Інформація про приватні засоби розміщення є обмеженою і не дозволяє судити про обсяг їх діяльності, яка часто знаходиться «в тіні». За офіційними даними в області працює близько 90 агросадиб, загальна місткість яких становить близько 400. Найбільше туристів відпочиває у Березнівському, Володимирецькому, Демидівському та Радивилівському районах.

На використання рекреаційно-туристичного потенціалу регіону значний вплив має транспортна доступність, що враховує відстань до головних автомобільних і залізничних магістралей області. Найгіршою транспортною доступністю (понад 50 км від головних магістралей) характеризуються західна частина Зарічненського та північно-східна частина Рокитнівського районів. Низькою є транспортна доступність Дубровицького, Володимирецького, Березнівського районів.

На рис. 3 представлений рейтинг районів за інтегральним показником рівня розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури. До уваги брались такі показники, як щільність шляхів, кількість та місткість готелів, приватних сільських садиб, санаторіїв та таборів.

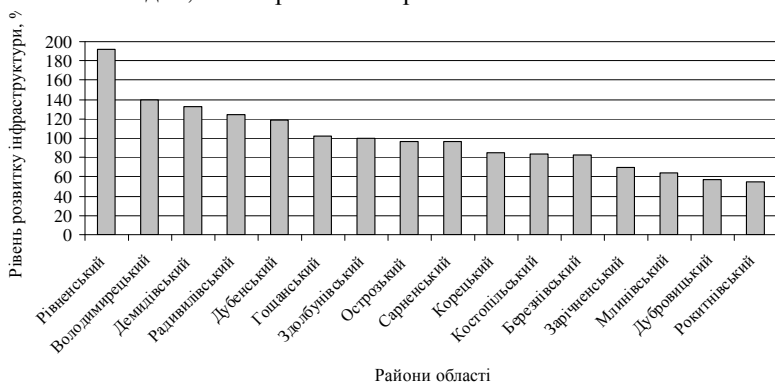

Рис. 3. Рейтинг районів Рівненської області за рівнем розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури

Помітно, що рівень розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури дуже диференціюється по районах області. Нижчим він є у північних районах (Костопільський, Березнівський, Зарічненський, Дубровицький, Рокитнівський), а також у Корецькому та Млинівському районах. У південних та центральних районах області рівень розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури підвищується. Середнім рівнем характеризується інфраструктура Сарненського, Острозького, Здолбунівського та Гошанського районів. А у Дубенському, Радивилів-

ському, Демидівському та особливо у Володимирецькому і Рівненському районах її рівень перевищує загально обласний.

Також можна прослідкувати закономірність, що рівень розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури практично повністю відображає рівень соціально-економічного розвитку. Хоча, поряд з тим є райони, де рівень інфраструктури значно відстає від їх загального соціально-економічного розвитку (Млинівський, Рокитнівський і Сарненський) і навпаки – перевищує (Володимирецький, Гощанський, Демидівський і Корецький).

Варто відмітити, що показники транспортної доступності районів області і наявності в них таких засобів розміщення як готелі та санаторно-оздоровчі заклади тісно пов'язані між собою. Тоді як розташування агросадіб в першу чергу орієнтується переважно на багатий природний потенціал і не залежить від рівня транспортної доступності. Ці засоби розміщення можуть створювати свій власний повноцінний турпродукт, а не тільки виступати нічліжною базою туризму.

Таким чином, результати дослідження дозволяють дати комплексну характеристику районам області з точки зору перспективності розвитку в їх межах рекреаційно-туристичного природокористування. Найкращі умови мають райони з поєднанням високого рівня розвитку соціально-економічної сфери, інфраструктури та природного рекреаційного потенціалу. Таким в області можна вважати центральний найбільш розвинений Рівненський район, що посідає окреме місце як своєрідне ядро розвитку рекреаційно-туристичної сфери області. Також вартої уваги Володимирецький район з середнім рівнем соціально-економічного розвитку та досить розвиненою рекреаційно-туристичною інфраструктурою та високим природним потенціалом.

В цілому ж на Рівненщині склався поділ районів на дві групи – північні (з багатим природним рекреаційним потенціалом, проте недостатньо розвиненою інфраструктурою) та південні (з дещо нижчим потенціалом природних рекреаційних ресурсів, проте з високим рівнем розвитку інфраструктури). Тут існують свої особливості розвитку рекреаційно-туристичної сфери.

У районах, що мають значні природні рекреаційні ресурси та недостатній рівень соціально-економічного розвитку та інфраструктурного забезпечення (Березнівський, Зарічненський, Рокитнівський, Сарненський) основна увага має бути приділена розбудові мережі транспортного сполучення та засобів розміщення відпочиваючих, щоб в повній мірі реалізувати потенціал природних рекреаційних ресурсів. Проте, в межах таких районів із усіх видів засобів розміщення варто розвивати ті, які придатні для організації природо орієнтованих видів рекреації (бази відпочинку, кемпінги, агросадоби тощо) та еколого орієнтовані види транспорту для туристів (велосипедний, кінний тощо). Це дозволить мінімізувати шкоду навколишньому природному середовищу та досягти відповідності туристичної інфраструктури засадам сталого природокористування.

В межах районів, які мають дещо нижчий природно-рекреаційний потенціал, проте характеризуються високим рівнем соціально-економічного розвитку та розвитку інфраструктури, зокрема транспортної доступності (Демидівський, Ду-

бенський та Радивилівський), варто зосередитись на створенні додаткових видів рекреаційних ресурсів (подієвих, антропогенних розважальних і пізнавальних об'єктів), які б доповнили і підсилили існуючий природний рекреаційно-туристичний потенціал території.

Решта районів області, що характеризуються середніми та низькими показниками рівня рекреаційного природно-ресурсного потенціалу та соціально-економічного й інфраструктурного розвитку мають дещо гірші перспективи для розвитку рекреаційно-туристичного природокористування.

Враховуючи рівень трьох окреслених факторів розвитку рекреаційно-туристичного природокористування (соціально-економічний розвиток, рекреаційний природний потенціал та інфраструктура) кожен район області можна представити у трьохмірній моделі (рис. 4).

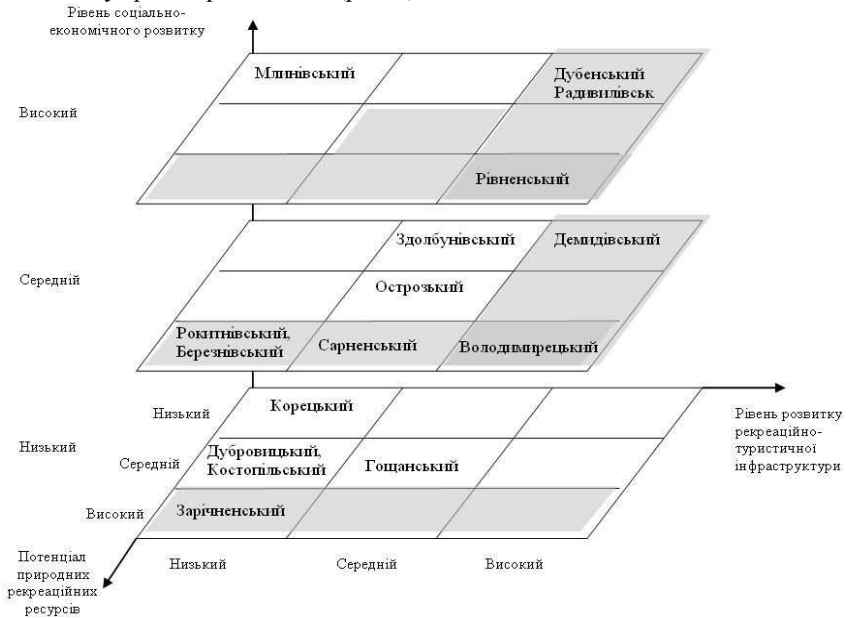

Рис. 4. Модель оцінки передумов розвитку сфери рекреаційно-туристичного природокористування районів Рівненської області

Вона дозволяє оцінити перспективність того чи іншого району для розвитку рекреаційно-туристичного природокористування, виділити пріоритетні території для залучення до використання у рекреаційно-туристичній сфері області, визначити черговість їх розвитку, сформуванати своєрідну карту інвестиційної привабливості регіону, а також окреслити основні напрями вкладання коштів у розвиток рекреаційно-туристичної сфери.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє дати комплексну оцінку районам Рівненської області з точки зору наявності в їх межах передумов для розвитку рекреаційно-туристичного природокористування.

Отримані в результаті аналізу типології регіонів можуть бути використані при обґрунтуванні управлінських та інвестиційних рішень в рекреаційно-туристичній сфері, визначенні пріоритетних територій та напрямів розвитку. Крім того, таким чином можна визначити і основні проблеми області, що не дозволяють використовувати її унікальні рекреаційно-туристичні ресурси. Зокрема для Рівненської області це недостатньо розвинена туристична інфраструктура та відсутність позиціонування та просування туристичних можливостей краю.

З огляду на це, в області необхідно забезпечити реалізацію стратегічно вигідних і екологічно та економічно привабливих проєктів, які б передбачали комплексний розвиток найбільш перспективних рекреаційних територій. Пріоритетними напрямками розвитку рекреаційно-туристичної сфери Рівненщини можна визначити створення туристичної інфраструктури європейського рівня; стимулювання інвестиційної активності в сфері супутніх послуг (торгівлі, громадського харчування тощо); формування активної рекламної діяльності тощо.

1. Гавран В. Я. Управління інвестиційною діяльністю в рекреаційно-туристичній сфері : Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / В. Я. Гавран ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л., 2002. – 19 с. **2.** Зырянов А. И., Мышлянцева С. Э., Резвых В. В. Зонирование территории для инвестиций в туристическую отрасль (на примере Пермского края) [Электронный ресурс] // Географический Вестник. – 2009. – №1(9). – Режим доступа: <http://www.geo-vestnik.psu.ru/> **3.** Статистичний щорічник Рівненської області за 2010 рік. – Рівне, 2011. – 478 с. **4.** Сударкін О. О. Еколого-економічна оцінка інвестиційної привабливості територій туристично-рекреаційної спрямованості: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.08.01 / О.О. Сударкін ; НАН України, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень. – О., 2006. – 20 с. **5.** Судова-Хомюк Н. М. Управління інвестиційними процесами в туристично-рекреаційному комплексі України // Регіональна економіка. – 2002. – №3. – С. 260-265. **6.** Яброва О. А. Проблемно-ориентированное развитие туристско-рекреационных комплексов в регионах Российской Федерации: методология и практика управления : Автореф. дис.... д-ра екон. наук: 08.00.05 / О. А. Яброва; ГОУ ВПО С.-Петерб. гос. инж.-экон. ун-т. – СПб., 2008. – 41 с.

Рецензент: к.е.н., доцент А.М. Іванченко (НУВГП)